

P R Z E G Ł A D Z A C H O D N I O P O M O R S K I
ROCZNIK XXXI (LX) ROK 2016 ZESZYT 1

S T U D I A I R O Z P R A W Y

ANNA WAŚKO

Uniwersytet Jagielloński

„O CHŁOPSKICH WOJNACH NIE ŚPIEWA SIĘ PIEŚNI”.
WIZERUNEK CHŁOPA W SZWEDZKICH ŹRÓDŁACH NARRACYJNYCH
XIV I XV STULECIA. ZARYS PROBLEMU

Słowa kluczowe: wizerunek chłopów, średniowieczna Szwecja, źródła narracyjne
Keywords: the image of peasants, Medieval Sweden, narrative sources

W literaturze średniowiecznej Europy przeważa negatywny wizerunek chłopów: jest on prymitywny, głupi, leniwy, o zwierzęcej prawie naturze, odrażający fizycznie, sprytny i tchórzliwy. Jego niską pozycję społeczną uzasadniają popularne teorie o genezie społeczeństwa, jak ta o przekleństwie Noego rzuconym na Chama (protoplastę chłopów), czy też uzasadniająca podział na szlachtę i lud tchórzostwem tej grupy „u zarania”, gdy odwagę i szlachetność okazali tylko przodkowie późniejszej szlachty. Tezy te odzwierciedlają przekonanie, że cechy charakteru i podporządkowana innym warstwom pozycja chłopów wynika z ich moralnej niższości, jest sprawiedliwą karą za okazaną u początków podziału społecznego nikczemność i tchórzostwo, które ta grupa dziedziczy po przodkach¹.

¹ Zob. P.H. Freedman, *Images of the Medieval Peasant*, Stanford 1999, s. 59–132, a także G. Cherubini, *Chłop i życie na wsi*, w: *Człowiek średniowiecza*, red. J. Le Goff, tłum. M. Radożyńska-Paoletti, Warszawa 1996, s. 145–175; A. Guriewicz, *Problemy średniowiecznej kultury ludowej*, Warszawa 1987, s. 262–312; W. Rösener, *Bauer und Ritter. Aspekte ihrer Lebensform, Standesbildung und sozialen Differenzierung im 12. und 13. Jahrhundert*, w: *Institutionen, Kultur und Gesellschaft im Mittelalter*, hrsg. v. L. Fenske, W. Rösener, Th. Zotz, Sigmaringen 1984, s. 665–692; T. Lindkvist, *The Peasantry and Peasant Communities*, w: *Campagnes Medievales. L’homme et son espace*, ed. E. Mornet, Paris, s. 387–398.

Teoria, że chłop ze względu na swoją podłą naturę musi podlegać innym stanom, jest obecna w literaturze od czasów karolińskich po późne średniowiecze. Jednak od XI wieku wizerunek chłopów w średniowiecznym dyskursie o społeczeństwie zostaje lekko zniuansowany dzięki pojawieniu się teorii trzech stanów funkcyjnych: duchownych, rycerzy i chłopów. Chłopi są oczywiście podlegli dwóm wyższym stanom, lecz ich praca jest równie niezbędna do prawidłowego rozwoju społeczeństwa, jak walka i modlitwa². Pewna aprecjacja chłopów zauważalna w tym modelu nie oznacza jednak zmiany zasadniczych elementów jego wizerunku: praca fizyczna, którą wykonuje, jest niezbędna, lecz nadal godna pogardy, a męstwo, honor i szlachetność są wieśniakowi zupełnie obce. Tego ogólnego obrazu nie zmienia też, widoczne głównie w literaturze religijnej, przedstawienie chłopów jako uciskanego przez panów prostaczka, ubogiego, a przez to bliższego Bogu niż dumny rycerz czy skąpy i niesprawiedliwy biskup³.

Literackie wizerunki chłopów ideologizują i uzasadniają stosunki społeczne, w których chłopcy nie posiadają praw politycznych, a niekiedy też własności i wolności, charakterystyczne dla (przede wszystkim) pokarolińskich królestw Europy. Różnice między położeniem (i wizerunkiem) chłopów w Europie i Skandynawii, w tym Szwecji, przynajmniej do XIII stulecia, obrazuje eddaiczna *Pieśń o Rigu*⁴. Poemat ukazuje początki społecznego podziału jako efekt wędrówki boga Riga, który zatrzymuje się kolejno w trzech domostwach, płodząc synów Thralla, Karla i Jarla, którzy dali początek – odpowiednio – stanom niewolników, chłopów i przywódców (wodzów, jarłów). Chłop Karl jest silny, rumiany, gospodarny i zasobny, orze ziemię, buduje wozy, stodoły i domy. Natomiast Thrall, przodek niewolników, ma grube palce, krzywe plecy, długie pięty i łajno na podszwach, jest

² O trójpodziale funkcyjnym zob. P.H. Friedman *Images...*, s. 59–80; O.G. Oexle, *Die funktionale Dreiteilung als Deutungsschema der sozialen Wirklichkeit in der ständischen Gesellschaft des Mittelalters*, w: *Ständische Gesellschaft und soziale Mobilität*, hrsg. v. W. Schulze, München 1988, s. 19–51; tenże, *Tria genera hominum. Zur Geschichte eines Deutungsschemas der sozialen Wirklichkeit in Antike und Mittelalter*, w: *Institutionen, Kultur und Gesellschaft...*, s. 483–500; G. Duby, *The Three Orders. Feudal Society Imagined*, Chicago 1982, s. 157–205; W. Iwańczak, *Ludzie modlitwy, miecza i pracy. Trójpodział społeczeństwa w średniowiecznej myśli czeskiej*, Kielce 1995.

³ Zob. K. Bosl, *Potens und Pauper. Begriffsgeschichtliche Studie zur gesellschaftlichen Differenzierung im frühen Mittelalter und zum „Pauperismus“ des Hochmittelalters*, w: *Alteuropa und die moderne Gesellschaft, Festschrift für O. Brunner*, Göttingen 1963, s. 60–87; F. Irsigler, *Divites et pauperes in der Vita Meinverci*, „Vierteljahrschrift für Sozial und Wirtschaftsgeschichte”, 57, 1970, s. 449–499.

⁴ *Edda poetycka*, tłum. i oprac. A. Załuska-Strömberg, Wrocław 1986, s. 148–150. Imię Karl oznacza męzczyznę.

zdeformowany fizycznie, ubogi i wykonuje najgorszą, poniżającą pracę: stawia płoty, rozrzuca gnój na polach, hoduje świnie i kozy, kopie torf. To on, nie Karl, skandynawski przodek chłopów, przypomina wizerunek chłopa z francuskiej czy niemieckiej literatury.

Ale też pozycja chłopów, *bönder*, była w średniowiecznej Skandynawii zupełnie odmienna od ich położenia w Europie „kontynentalnej”. Szwecja do XIV stulecia nie może poszczycić się tak wspaniałą tradycją literacką i historiograficzną jak pozostałe kraje skandynawskie, ale obraz społeczeństwa ukazany np. w *Heimskringla* Snorriego Sturlusona (XIII-wieczna historia królów norweskich) zapewne odpowiada także stosunkom szwedzkim: jest to społeczeństwo dość homogeniczne, zwane w literaturze historycznej *bondesamhället* (społeczeństwo chłopskie, w odróżnieniu od *ståndsamhället*, społeczeństwa stanowego), składające się z wolnych chłopów, nielicznej grupy chłopskiej arystokracji, urzędników ziemskich i królewskich oraz niewolników⁵.

Charakter *bondesamhället* ukazują XIII-wieczne zwody szwedzkich praw dzielnicowych. Głównym podmiotem prawa jest chłop (*bonde*). Christina Ekholst stwierdza, że *the peasant was the average person in the law*⁶. W prawach słowo *bonde* oznacza wolnego posiadacza ziemskiego; np. zapis, iż biskup ma być synem chłopca, oznacza wykluczenie z tego urzędu synów niewolników i dzierżawców. *Bonde* jest więc synonimem wolnego człowieka posiadającego pełnię praw (politycznych i ekonomicznych), który jest przeciwstawiony grupie urzędników lokalnych i królewskich, jak *lagmani* czy sędziowie⁷. *Bondesamhället* prawa zwyczajowe ukazują więc jako społeczeństwo dość egalitarne, a główmszczyzna, której wysokość odzwierciedla społeczne podziały, jest wyższa jedynie w przypadku człowieka posiadającego czterdziestu drużynników, kucharza i stajenno, a więc członka społecznej i wojskowej elity, lokalnego przywódcę⁸.

⁵ Snorri Sturluson, *Heimskringla. Noregs konunga sögur*, utg. F. Jonsson, Kobenhavn 1911. O społeczeństwie w *Heimskringla* zob. S. Bagge, *Society and Politics in Snorri Sturluson's Heimskringla*, Berkeley–Los Angeles–Oxford 1991. O społeczeństwie we wczesnośredniowiecznej Szwecji zob. Ph. Line, *Kingship and State Formation in Sweden 1130–1290*, Leiden–Boston 2007, s. 225–267; T. Lindkvist, *Landborna i Norden*, Uppsala 1979; D. Harrison, *Jarlens sekel*, Stockholm 2002, s. 363–466.

⁶ C. Ekholst, *A Punishment of Each Criminal. Gender and Crime in Swedish Medieval Law*, Leiden–Boston 2014, s. 14. Podobnie podmiot praw dzielnicowych identyfikuje E. Sjöholm, *Sveriges medeltidslagar*, Lund 1988, s. 22, 50.

⁷ C. Ekholst, *A Punishment...*, s. 10–15.

⁸ C.G. Andrae, *Kyrka och frälse i Sverige under äldre medeltid*, Uppsala 1960, s. 77.

Zmiany społeczne i procesy „modernizacyjne”, które zachodziły w XIII wieku w całej Skandynawii, upodabniając północne królestwa do „modelu europejskiego”⁹, w Szwecji rozpoczęły się w II połowie stulecia dzięki działaniom władców z nowej dynastii Folkungów. Dla interesującego nas kontekstu społecznego największe znaczenie miał królewski statut z Alsnö (ok. 1280 r.), który wprowadzał zwolnienie od podatków tych, którzy służy konno w drużynach króla, książąt i biskupów, a więc grupę konnych wojowników, zwanych odąd *frälse*¹⁰. Tym samym została prawnie unormowana różnica, widoczna już wcześniej, między masami wolnych chłopów a wojownikami, w tym „chłopską arystokracją”, elitą, która została zaprzęgnięta do służby królewskiej¹¹. Przywilej zapoczątkował kształtowanie się dwóch stanów, stanu *frälse* (rycerstwo) i *ofrälse* (płacący podatki chłopci, dzierżawcy, mieszczenie), stanów, które zaczęły zamykać się po około stuleciu. Należy jednak podkreślić, że pomimo rosnącej różnicy w położeniu ekonomicznym i znaczeniu politycznym rycerstwa i chłopów, ci ostatni jeszcze na początku XVI wieku posiadali 45% ziemi uprawnej. Zachowali też wolność osobistą i prawa polityczne (udział w elekcji władców, w lokalnych wiecach)¹².

Zmiany społeczne i towarzyszące im przemiany kulturowe¹³, przede wszystkim rozkwit kultury rycerskiej, a także bliższe kontakty z europejską myślą teologiczną, filozoficzną i społeczną, wpłynęły znacząco na wizerunek chłopów w szwedzkiej literaturze XIV stulecia. Ich społeczna i kulturowa degradacja, choć nieporównanie mniejsza niż w Europie kontynentalnej, widoczna jest np. w najważniejszym XIV-wiecznym źródle narracyjnym, *Erikskrönikan*, powstałym ok. 1330 roku¹⁴. Jest to kronika rymowana, uważana za arcydzieło

⁹ Chodzi o kształtowanie się społeczeństwa stanowego, centralizację, reformę gregoriańską Kościoła, rozwój kultury dworskiej i rycerskiej, wpływ prawa rzymskiego itp.

¹⁰ Słowo to oznacza przywilej, zwolnienie, a także grupę społeczną obdarzoną tym przywilejem. O statucie z Alsnö zob. H. Strandberg, *Alsnöstadgans relation till rustjånsten*, „Historisk tidskrift”, 63, 1943, s. 54–64; C.G. Andrae, *Kyrka...*, s. 80–84.

¹¹ Lokalny przywódca, aby otrzymać przywilej, musiał „służyć konno” królowi.

¹² Por. M. Cederholm, *De värjde sin rätt: senmedeltida bondemotstånd i Skåne och Småland*, Lund 2007, s. 51–56.

¹³ O Szwecji XIV w. zob. H. Bengtsson, *Den höviska kulturen i Norden. En konsthistorisk undersökning*, Stockholm 1999; S. Bagge, *Aims and Means in the Inter-Nordic Conflicts 1302–1319*, „Scandinavian Journal of History” 32, 2007, s. 5–37; M. Nordberg, *I kung Magnus tid*, Stockholm 1995; B. Fritz, *Hus, land och län. Förvaltningen i Sverige 1250–1434*, Stockholm 1972.

¹⁴ *Erikskrönikan enligt Cod. Holm. D2*, utg. R. Pipping, Stockholm 1963. Kronika powstała prawdopodobnie na zlecenie drotsa Mattsa Kettilmundssona, jednego z jej bohaterów, zob.

szwedzkiej literatury dworskiej, opiewająca czyny szwedzkich rycerzy, wedle jej autora nieustępujących sławą i walecznością Lancelotowi i Dietrichowi z Bern¹⁵. Kronika, pomimo jej niepodważalnej wartości jako źródła historycznego, jest często zestawiana ze szwedzkimi tłumaczeniami francuskich romansów rycerskich (*Eufemiavisor*)¹⁶. Wskazuje się, że zarówno romanse, jak i szwedzkie kroniki rymowane funkcjonowały jako ważne kulturowe narzędzie kształtowania i konsolidacji tożsamości elit, ukazując wzorce i zarazem odzwierciedlając postawy i wartości arystokracji, do której były skierowane¹⁷. *Erikskrönikan* opisuje życie dworskie, zabawy i turnieje, wojenne czyny bohaterów – rycerzy i giermków, świeżej daty elity, która także poprzez literaturę budowała swój prestiż. Ma także słać księcia Eryka, ojca panującego w momencie powstania kroniki monarchy, Magnusa Erikssona (1319–1364) i uzasadniać jego prawo do tronu po obaleniu poprzedniego władcy.

Dla chłopów w tym obrazie nie ma miejsca; jeśli są wspomniani (kilkakrotnie), to albo jako element konwencjonalnej pochwały dobrego władcy, który daje ludowi/chłopom sprawiedliwość i pokój (*giffuer bondom godhan frid*)¹⁸, albo jako tłum, dodatek do barwnej rycerskiej armii, uczestniczący jako anonimowa masa w toczącej się na początku XIV wieku wojnie między tytułowym księciem Erykiem a jego bratem, królem Birgerem. Jedynie kilka epizodów ukazuje ich bliżej. W jednym z nich mowa jest o niechęci chłopów do wykorzystującego ich oddziału niemieckich najemników w służbie króla. Jeden z Niemców został przez nich pobity (wrócił do garnizonu z „czerwoną koroną”, tj. rozbitą głową), co było przyczyną ataku wojska na wieś i – w konsekwencji – porażki chłopów, którzy

B. Beckman, *Matts Kettilmundsson och hans tid*, Stockholm 1953, s. 20. O szwedzkich kronikach średniowiecznych zob. I. Andersson, *Källstudier till Sveriges historia 1230–1436: Inhemska berättande källor jämte Libellus Magnipolensis*, Lund 1928.

¹⁵ *Erikskrönikan*..., s.1.

¹⁶ *Eufemiavisor* to trzy francuskie romanse rycerskie (o Iwanie Rycerzu z Lwem, księciu Fryderyku z Normandii oraz o Floresie i Blanzeflor), przetłumaczone z jęz. norweskiego na szwedzki na początku XIV w. na zlecenie norweskiej królowej Eufemii, której córka poślubiła księcia Eryka, bohatera *Erikskrönikan*.

¹⁷ K. Bergqvist, *Den medeltida riddaren som intertextuellt fenomen. Om hjältekonstruktioner i Eufemiavisorna och Erikskrönikan*, w: *Hjälter och hjältinnor*, red. T. Andersson, 2012, s. 44. O ideologii *Erikskrönikan* pisał także F. Ferrari, *Literature as a Performative Act. Erikskrönikan and the Making of a Nation*, w: *Lärdomber och skämptan. Medieval Swedish Literature Reconsidered*, ed. M. Bampi, F. Ferrari, Uppsala 2008, s. 55–80.

¹⁸ *Erikskrönikan*..., s. 5, 70, 116.

odtąd – jak pisze kronikarz – siedzieli cicho liżąc swoje rany¹⁹. Opisane zajście wpisuje się w ideologię kroniki: ukazuje chłopów jako ofiary złych rządów Birgera i ich niechęć do obcych, kojarzonych przez kronikarza z przeciwnikami jego bohatera, księcia Eryka. Zwraca jednak uwagę lekko pogardliwy ton, którym autor kroniki komentuje porażkę chłopów: nie są jego zdaniem zdolni do prowadzenia równej walki z rycerzami, a po krótkim zrywku rezygnują i wycofują się do swoich zagród. Drugi epizod z udziałem chłopów to kończąca kronikę scena elekcji Magnusa Erikssona w 1319 roku. Są oni ukazani jako pełnoprawni uczestnicy wiecu elekcyjnego w Mora. Chłopi, po czterech przedstawicieli z każdej *häräd* (gminy), zostają przywitani na wiecu wraz z *hoffmen* (rycerzami), po czym uczestniczą w elekcji – aklamacji, wołając wraz z rycerzami „Amen”. Po elekcji panowie „oddają królowi swoje zamki i ziemie i stają się jego sługami”, a chłopci wracają do swoich gmin i zdają relację z wyboru władcy²⁰. Podkreślenie roli ludu w elekcji ma oczywiście legitymizować władzę nowego króla, który uzyskał koronę w wyniku wojny domowej, po obaleniu poprzednika i straceniu jego syna. Oba przytoczone epizody wpisują się więc w ideologię kroniki, wykorzystując chłopów dla uzasadnienia jej głównego przekazu. Poza tym w świadomości autora kroniki i jego dworskiego otoczenia chłopci prawie nie istnieją, nie są ważni, zostają zdegradowani do biernych podmiotów gry politycznej, toczonej przez rycerzy. Nie są jednak także przedstawieni jako zdegenerowani czy dzicy „podludzie”, tchórzliwi i godni pogardy.

Drugim ważnym XIV-wiecznym źródłem są *Revelationes* św. Brygidy szwedzkiej, które – choć w dużej mierze odnoszą się do stosunków szwedzkich – w swojej wymowie i obrazie społeczeństwa są uniwersalne²¹. Wizerunek chłopca

¹⁹ Tamże, s. 159: „Ok toko hwat them wart til radha / oc giordo them wald ok mykin vnade / bondomen took tha wider at ledhas / ok toko at stikna wider ok vredas / Ok slogho en titzskan swa vmsider / ath hine wordo alle oblidher / ey reedh han wt i bätre lunw / än ater kom han med rödhe krwnu”. Kronika wspomina jeszcze o paleniu wsi chłopskich w czasie walk (s. 157), o oporze zbrojnym chłopów na Gotlandii przeciw wojskom królewskim (s. 198–199) i starciach z nimi we wschodniej Szwecji (s. 234–235).

²⁰ Tamże, s. 254: „Fyre bönder skullo redho wara / j hwart herat ok skullo fara; s. 257: Hoffmen ok bönder alle saman / öpto ok sagdho alle Amen / wil gud jnnan hymmerike / han ma wel varda faders like / Tha waldo the konung magnus”; s. 257–258: „Herrane gingo honom alle A hand / ok lotho honom wp bade borger oc land / ok wordo alle ther hans men / ok tänto honom som the göra oc än / Han war walder widh morasten / sidhan wändo bönderne ather i geen / Ok sagde huar for sino herade / huilke men sin herra swa ärade”.

²¹ O myśli społecznej Brygidy szwedzkiej zob. A. Waško, *Arystokraci ducha. Obraz społeczeństwa średniowiecznego w Revelationes św. Brygidy szwedzkiej*, Kraków 2009; B. Klockars,

w pismach Brygidy jest więc dość typowy dla literatury tego okresu w Europie, szczególnie religijnej, lecz nie umniejsza to ich znaczenia dla kształtowania tego wizerunku w świadomości szwedzkich elit. *Objawienia* Brygidy bowiem, przetłumaczone na język szwedzki ok. 1385 roku, były w jej ojczyźnie niezmiernie popularne, oddziałując na postrzeganie chłopów i ich obraz w literaturze. Poza tym wizje Brygidy odzwierciedlają nie tylko europejską myśl społeczną (będąc świadectwem jej lektur i wykształcenia), ale także mentalność i poglądy jej arystokratycznego otoczenia na rolę i miejsce chłopstwa w społeczeństwie – podobnie jak autor *Erikskrönikan*, Brygida uważa więc, że znaczenie i rola społeczna chłopów są znikome. Wizjonerka poświęca im bardzo niewiele uwagi, koncentrując się na świeckich i duchowych elitach (rycerstwie i prałatach), od których, jej zdaniem, zależy postulowana przez nią odnowa i reforma *christianitas*. Brygida, podobnie jak autor *Erikskrönikan*, wywodziła się rodziny *frälse* (w przypadku Brygidy z elity tego stanu) i rycerstwu przypisuje i największą winę za upadek moralny chrześcijańskiego społeczeństwa, i najważniejszą rolę w jego koniecznej reformie.

Chłop w *Revelationes* jest więc traktowany jako niezbędny (utrzymuje wyższe warstwy swoją pracą), ale dość marginalny, jeśli chodzi o znaczenie, element społeczności. Jego wizerunek jest negatywny – chłopci są przedstawieni w nawet gorszym świetle niż krytykowane przez wizjonerkę elity. Wprawdzie ciężko pracują, ale twierdzą, że wszystko zawdzięczają sobie i swojej pracy, nic Bogu. Są wiecznie niezadowoleni, chciwi, zmysłowi i brutalni „jak nieoswojone wieprze”, uparci jak osły, zatracają się w obżarstwie i bezmyślnych zabawach; są związani z doczesnością w jej najbardziej prymitywnym, fizycznym wymiarze i nie dbają o nic więcej²². Widzimy więc, że obraz ten nie różni się wiele od francuskich czy niemieckich stereotypowych wizerunków wieśniaka, podkreślających jego „zwierzęcą” niemal naturę, związek z fizycznością i niezdolność do pojęcia wartości wyższych. Jednak wbrew pogładowi, że chłop należy do ubogich, uciskanych prostaczków, *pauperes*, których *potentes* powinni chronić i otaczać opieką, bo są bezsilni i jako „ubodzy” bliżsi Bogu, Brygida nie zalicza

Birgitta och hennes värld, Stockholm 1971; A. Härdelin, *Birgittas samhällsvision och klosteridé*, w: tegoż, *Kult, konst och kontemplation. Studier i medeltida svenskt kyrkoliv*, Eslov 1998, s. 79–94.

²² Birgitta, *Revelaciones Book I, with Magister Mathias Prologue*, ed. C.-G. Undhagen, Uppsala 1978, *Revelatio* 59; tamże, *Revelaciones, Book II*, ed. C.-G. Undhagen, B. Bergh, Uppsala 2001, *Revelatio* 20; tamże, *Revelaciones, Book IV*, ed. H. Aili, Uppsala 2002, *Revelatio* 76; tamże, *Reuelaciones Extravagantes*, utg. L. Hollman, Uppsala 1956, *Revelatio* 83; Por. A. Waško, *Arystokraci ducha...*, s. 142–143.

chłopa do tej grupy. *Pauper* w jej pismach to najemny robotnik, służący, prostytutka i żebrak, nie chłop, który żyje ze swojego gospodarstwa, może nie zasobnie, ale zgodnie ze swoim stanem²³. Chłop jest więc pyszny, uparty i prymitywny, a jedyne, co może go w oczach wizjonerki nieco usprawiedliwić to fakt, że nie jest to całkowicie jego wina. Winni tego stanu rzeczy są przede wszystkim panowie, rycerze i biskupi, którzy powinni być dla chłopów wzorem, pouczać ich słowem i przykładem własnego życia. Elita jest odpowiedzialna za stan moralny stojących niżej od siebie; tymczasem panowie prowadzą niesprawiedliwe wojny, rujnujące lud, wymuszają nienależne daniny, uczują i piją bez miary, są chciwi i egoistyczni. Trudno więc, by mając taki przykład chłopci mogli wznieść się na wyższy poziom moralny²⁴.

Idee i poglądy Brygidy ukazują ścisły związek szwedzkiej elity intelektualnej XIV wieku z prądami epoki, z europejską myślą społeczną i teologiczną, co nie pozostaje bez wpływu na ukazany w *Revelationes* wizerunek chłopów. To samo można powiedzieć o innych XIV-wiecznych źródłach – teksty religijne i teologiczne (z których najciekawsze w kontekście omawianego tutaj wizerunku chłopów jest szwedzkie tłumaczenie *Pięcioksięgu* Mojżeszowego²⁵), zwierciadło książęce²⁶ napisane dla króla Magnusa, wspomniane już tłumaczenia romansów rycerskich powtarzają ten sam schemat: właściwie pomijają chłopów milczeniem, a jeśli odnoszą się do tej warstwy społecznej, ukazują ją konwencjonalnie, jako „lud”, któremu władca ma zapewnić pokój, czy jako „pracujących”, jeden z członków trójdzielnego schematu funkcyjnego. Autor *Pięcioksięgu* wyjątkowo silnie (na tle innych tekstów) podkreśla wartość chłopskiej pracy, pisząc: „Powinnością wszystkich ludzi jest praca na ziemi dla jej owoców. Ale jedni uprawiają ziemię sami, orząc i zbierając, inni czynią to mieczem i tarczą, by chronić tych, co zbierają i sieją, jeszcze inni przez służbę i wiedzę Bożą oraz modlitwy za tych, którzy bronią kraju i pracują w polu”²⁷. Natomiast *Konungastyrelsen* powtarza

²³ A. Waško, *Arystokraci ducha...*, s. 140, 263–274.

²⁴ Tamże, s. 131–142, 216–219.

²⁵ *Fem Moseböcker pa fornsvenska enligt Cod. Holm. A1*, ed. O. Thornell, Uppsala 1959.

²⁶ *Konungastyrelsen (En nyttigh bok om konunga styrilse ok höfdinga)*, ed. L. Moberg, Uppsala 1984.

²⁷ *Fem Moseböcker I*, s. 135: „At arwodha iordhina til födho / the är aldra manna skuld / Vtan some arwodha iordhina siälwa mz plogh oc harwo / Oc some mz swärdh oc skiold at wäria them som ploghia oc saa / Oc some i gudz thiänist oc hans kändedom oc godhom bonom / före them som landin wäria oc arwodha iordhina”.

negatywny osąd Brygidy: „jak dzikie zwierzęta żyją chłopcy (lud), którzy chcą tylko jeść i pić, bawić się i spać, i ulegać wszelkim cielesnym żądom”²⁸. Ów na ogół stereotypowy wizerunek i brak zainteresowania tą grupą ludności autorów piszących dla elity i o elitach w owej rycerskiej epoce, odzwierciedla znaczące zmiany w położeniu chłopów w XIV stuleciu. Nie stanowili już znaczącej siły politycznej, lokalne wiece straciły na znaczeniu, choć *bönder* zachowali część praw z dawnych czasów. Ich położenie ekonomiczne także uległo pogorszeniu (wskutek ucisku fiskalnego i ciągłych wojen w II połowie stulecia), chociaż bogatsi chłopcy żyli na podobnym poziomie co drobne rycerstwo. Najbardziej jednak – i to odzwierciedla literatura – chłopcy stracili w sensie społecznym. W XIII wieku słowo *bonde* było synonimem wolnego mieszkańca królestwa, sto lat później *bönder* stali się warstwą niższą, o niewysokim prestiżu, niefunkcjonującą prawie w świadomości i kulturze elit.

Sytuacja ta uległa zmianie w XV stuleciu, gdy chłopcy ponownie ukazali się na szwedzkiej scenie politycznej jako znacząca siła: w okresie buntu przeciw Erykowi Pomorskiemu, zwanego powstaniem Engelbrekta (1434–1438), i podczas rewolt chłopskich armii pod wodzą arcybiskupa Jönsa Bengtssona Oxenstierna i biskupa Kettila Karlssona Wazy przeciw królom Karlowi Knutssonowi Bonde (w roku 1457) i Chrystianowi I (1462–1464)²⁹.

Powstanie Engelbrekta wywołali chłopcy z najbardziej izolowanej północno-zachodniej prowincji Szwecji, Dalarna, gdy król Eryk Pomorski zlekceważył ich prośby o odwołanie okrutnego duńskiego wójta Jösse Erikssona. Armia chłopska, do której przyłączali się chłopcy z kolejnych dzielnic, ruszyła na zamki królewskie, zdobywając je i pałac. Gdy rebelia rozlała się na cały kraj, poparła ją szwedzka Rada Królestwa, a po śmierci przywódcy chłopów Engelbrekta Engelbrektssona (drobnego rycerza z Dalarna) i wyeliminowaniu jego następcy, ludowego trybuna Eryka Puke, przejęła nad nią kontrolę. Chłopski bunt przeciw królewskim

²⁸ *Konungastyrelsen*, cap. 3: „folk som änkte akta utan äta ok drikka leka ok sowa ok filghia allom sinom likama lusta”.

²⁹ Podstawowa literatura dotycząca tego okresu w historii Szwecji to: L.-O. Larsson, *Kalmarunionens tid*, Stockholm 1997, s. 265–338; J.E. Olesen, *Unionskrige og Stændersamfund: bidrag til Nordens historie i Kristian I's regeringstid 1450–1481*, Aarhus 1983; D. Harrison, *Karl Knutsson: en biografi*, Lund 2002; E. Lönnroth, *Sverige och Kalmarunionen 1397–1457*, Göteborg 1934; *Bidrag till Skandinaviens historia ur utländska arkiver, Tredje delen: Sverige under Karl Knutsson och Kristiern af Oldenburg 1448–1470*, utg. C.G. Styffe, Stockholm 1870; T. Riis, *Skandinavien im Mittelalter. Zwei Königsreiche und eine halbe Republik*, w: *Europa im späten Mittelalter*, Beiheft 40, hrsg. v. R.Ch. Schwinger, Ch. Hesse, s. 125–144; A.G. Christensen, *Kalmarunionen og nordisk politik 1319–1439*, Copenhagen 1980, s. 200–242.

urzędnikom przekształcił się w wojnę Szwedów z unijnym królem, zakończoną jego obaleniem w 1439 roku. Wzrost politycznego znaczenia chłopów obrazuje zapraszanie ich przedstawicieli na kolejne zjazdy Rady Królestwa od roku 1435³⁰.

Rosnącą siłą polityczną i militarną chłopów docenił arcybiskup Uppsali Jöns Bengtsson, wzywając ich pod swoje rozkazy, gdy podniósł bunt przeciw królowi Karlowi Knutssonowi w 1457 roku. Chłopska w przeważającej części armia doprowadziła do obalenia władcy i powołania na tron Chrystiana I. Jednak gdy ten kilka lat później uwięził arcybiskupa, chłopci spontanicznie ruszyli na Sztokholm, a potem pod sztandary siostrzeńca Jönsa, biskupa Linköping Kettila, żądając uwolnienia prałata. I ponownie chłopska armia odniosła sukces: arcybiskup został zwolniony, a Chrystian musiał opuścić Szwecję³¹.

Jako jedni z głównych bohaterów opisywanych wydarzeń chłopci pojawili się na kartach XV-wiecznych kronik: w latach 50. powstały, prawdopodobnie w kancelarii króla Karla Knutssona, kroniki rymowane – *Karlskrönikan* (omawiająca okres od 1389 do 1452 roku)³², następnie w latach 1472–1490 jej kontynuacja, *Sturekrönikan*³³, oraz tzw. *Förbindelsedikten*³⁴ (kronika łącząca *Erikskrönikan* i *Karlskrönikan*, a więc obejmująca okres 1319–1389). Około 1470 roku powstała także łacińska kronika *Ericusa Olai*³⁵. Autorzy kronik rymowanych,

³⁰ O powstaniach chłopskich w XV w. zob. P. Reinholdsson, *Uppror eller resningar? Samhällsorganisation och konflikt i senmedeltidens Sverige*, Uppsala 1998; L.-O. Larsson, *Engelbrekt Engelbrektsson och 1430-talets svenska uppror*, Stockholm 1984; D. Harrison, *Uppror och allianser. Politiskt våld i 1400-talets svenska bondesamhälle*, Lund 1997. O chłopach w Radzie i rozwoju parlamentaryzmu w średniowiecznej Szwecji zob. H. Schück, *Rikets råd och män. Herredag och råd i Sverige 1280–1480*, Stockholm 2005, s. 98–121.

³¹ Zob. H. Gillingstam, *Äterna Oxenstierna och Vasa under medeltiden: släkthistoriska studier*, Stockholm 1952; *Kettil Karlsson Vasa, Nordisk Familjebok*, Stockholm 1926, s. 767–768; H. Gillingstam, *Jöns Bengtsson*, w: *Svenskt Biografiskt Lexikon*, Vol. XXVIII (1992–1994), s. 496.

³² *Karlskrönikan*, w: *Svenska medeltidens Rim-Krönikor, Andra delen*, utg. G.E. Klemming, Stockholm 1866. Zob. E. Neuman, *Karlskrönikans proveniens och sanningsvärde*, „Sammlaren” (1927).

³³ *Sturekrönikan*, w: *Svenska medeltidens Rim-Krönikor, Tredje delen*, utg. G.E. Klemming, Stockholm 1867–1868, s. 1–190. Zob. M. Nordquist, „What You Hear is the Truth”. *Authorisation Strategies in Late-Medieval Swedish Rhymed Chronicles*, w: *Authority and Gender in Medieval and Renaissance Chronicles*, ed. J. Dresvina, N. Sparks, Newcastle 2012, s. 291–317.

³⁴ *Förbindelsedikten*, w: *Svenska medeltidens Rim-Krönikor, Första delen*, utg. G.E. Klemming, Stockholm 1865.

³⁵ *Ericus Olai, Chronica regni Gothorum*, w: *Scriptores rerum suecicarum medii aevi*, tomi II, ed. E.M. Fant, E.G. Geijer. O genezie i ideologii kroniki *Ericusa Olai* zob. E. Lönnroth, *Ericus Olai som politiker*, w: tegoż, *Från svensk medeltid*, Stockholm 1961, s. 127–142; O. Ferm, *När och för vem skrev Ericus Olai sin Chronica regni Gothorum?*, „Lychnos. Årsbok för idé- och

związani z dworami Karla Knutssona i jego następcy, regenta Stena Sture, usiłowali, z gorszym literackim efektem, naśladować rycerską *Erikskrönikan*. Jednak konwencjonalne opisy dworskich uroczystości musiały – pod naporem wydarzeń – ustąpić miejsca opisom bitew i buntów, w których dużą rolę odegrali chłopcy. Kronika Ericusa Olai, powstała prawdopodobnie na zlecenie kapituły uppsalskiej i niezwiązana tak jak kroniki rymowane konwencją literatury dworskiej, ukazuje w wielu miejscach rosnące polityczne i militarne znaczenie *bönder*. Symboliczne znaczenie ma np. opisana przez kronikarza rywalizacja arcybiskupa Jönsa i króla Karla o poparcie chłopów. Skonfliktowani ze sobą prałat i władca wysyłali do chłopów liczne listy, prosząc „drogich przyjaciół” o poparcie – listy te mieli odczytywać księża parafialni w kościołach. Według Ericusa biskup groził usunięciem z urzędu duchownych, którzy ogłaszali listy królewskie, a władca groził uznaniem za zdrajców tych, którzy odczytywali listy arcybiskupa³⁶.

Kronikarze mają na ogół przychylny stosunek do powstania Engelbrekta i późniejszego buntu biskupa Kettila: pierwsze rozpoczęło polityczną karierę Karla Knutssona, marszałka podczas powstania, drugi skutkowało przywołaniem go na tron szwedzki, a XV-wieczne kroniki rymowane są uważane za dzieła propagandowe, stronnictwo na korzyść tego władcy. Pomimo tego pozytywnego obrazu chłopskich powstań wizerunek chłopów na kartach kronik nie jest bynajmniej jednoznacznie pozytywny. Autor *Sturekrönikan* ma do nich wyraźnie protekcyjny, a niekiedy wręcz pogardliwy stosunek. Opisując zakończony klęską atak chłopów na Sztokholm (w obronie arcybiskupa Jönsa) stwierdza, że nie podaje imienia bohaterskiego przywódcy chłopów, bo „o chłopskich wojnach nie śpiewa się pieśni”³⁷. Chłopcy są często ukazywani jako dziki i okrutny tłum, tłuszcza opętana żądzą krwi i zniszczenia. Przywódcy chłopów (nieraz rycerskiego pochodzenia) grożą przeciwnikom, że wydadzą ich na pastwę rozwścieczonego tłumu *bönder*, co budzi przerażenie i natychmiast skutkuje³⁸. Po zdobyciu królewskich twierdz chłopcy chcą palić i mordować i tylko z trudem można ich powstrzymać przed krwawym rozprawieniem się z ich załogami. Są gwałtowni w słowach i czynach, grożą wywlekaniem królewskich wójtów za włosy i krwawą rozprawą z nimi, co

lärdomshistoria” 1993, s. 151–167; B. Tjällén, *Church and nation: The discourse on authority in Ericus Olai's Chronica regni Gothorum (c. 1471)*, Stockholm 2007.

³⁶ Ericus Olai, *Chronica...* s. 191.

³⁷ *Sturekrönikan...*, s. 28: „bondha örligh kan man ekki priisa / ekki aff there striidh qwädha stora wiisa”.

³⁸ *Karlskrönikan...*, s. 40.

kronikarz uważa za oznakę dzikości i nieucywilizowania³⁹. Jego całkowitą aprobatę zyskuje natomiast postępowanie Karla Knutssona, który po pokonaniu zbuntowanych chłopów jednej ze szwedzkich prowincji kazał spalić ich przywódców, mówiąc: „Jeśli ich się nie nastraszy, nigdy nie będą nas słuchać”⁴⁰. Brzmi w tym zdaniu przeświadczenie o nierównowadze stanów i konieczności utrzymania niższego w podległości, nawet używając siły, a także pewna obawa przed radykalizacją chłopów i groźbą wystąpień rewolucyjnie antystanowych. Kronikarz zdaje się sądzić, że taką groźbę stanowili przywódcy chłopscy po śmierci Engelbrekta, przede wszystkim Eryk Puke, którego oskarża o plany zajęcia zamku w Örebro i przekształcenia go w klasztor – mauzoleum Engelbrekta, oraz o dążenie do wywołania chłopskiej rewolucji, po której podatki miały zostać zniesione (co równało się zniesieniu różnic stanowych). Sam Eryk według kronikarza chciał zostać „chłopskim królem”⁴¹. Autor *Karlskrönikan* opisuje naradę Eryka Puke z innym przywódcą chłopskim, Hansem Martenssonem, która miała odbyć się po uznaniu przez chłopów władzy marszałka Karla Knutssona. „Wszyscy myślą, że już po sprawie, ale nie my chłopie” – mówi Hans – „gdy ludzie z Dalarna i Helsinglandu się zbiorą, to wtedy inaczej zagramy”. Obaj przywódcy knuli więc wedle kronikarza spisek, który miał na celu obalenie marszałka, słusznie zatem zostali ujęci i skazani na śmierć. Eryk Puke został ścięty, a Hans Martensson włóczony końmi na ulicach Västerås. Chłopi z Dalarna zabili w odpowiedzi wójtów Karla Knutssona i odmówili płacenia podatków: „Chłopi chcą być swoimi własnymi panami”, pisze autor *Karlskrönikan*, „takie szaleństwo wymyślili”⁴².

Pomimo tych obaw przed chłopskim radykalizmem w kronikach przeważa jednak pozytywny obraz chłopów. Ich okrucieństwo jest usprawiedliwiane uciskiem podatkowym królów unijnych i nadużyciami cudzoziemskich wójtów, które kronikarze ze szczegółami opisują. Autor *Karlskrönikan* pisze, że żołdacy wójtów zabierają z chłopskich chat żywność, ubrania, rogi do picia, nawet ostatnią gęś, a chłopie, by zapłacić podatek, pozbywają się siekier, kotłów, garnków

³⁹ Tamże, s. 44.

⁴⁰ Tamże, s. 141–142, 159: „thy wtan almoghen faar naghan agha / the lydha oss aldrey j wara dagha”.

⁴¹ Tamże, s.132, 144 (*bondakonung*). O kulcie Engelbrekta zob. G. Carlsson, *Engelbrekt som Helgon*, „Kyrkohistorisk årsskrift”, 21, 1921, s. 236–243.

⁴² *Karlskrönikan...*, s. 151–152: „man menar thz är nw alt slet / wj böndher menom ey alle thz / ner dalakarla och helsinga koma saman / wj få än tha eth annath gaman”; s. 156: „Alla bönder mente egna herre wara tha / th slogho the tolkan darskaap oppa”.

i krów. Opornych wójt każe porywać z gospodarstw, z dróg wiodących na wiec i do kościoła⁴³, wiesza ich w dymie, ich żony więzi i każe im pracować tak ciężko, że rodzą martwe dzieci⁴⁴. Zwraca uwagę niekonwencjonalne, wręcz emocjonalne przedstawienie chłopów jako cierpiących ludzi, którzy tracą „przyjaciół i krewnych”⁴⁵. Kronikarze oddają im też kilkakrotnie głos, przytaczając słowa chłopskich przywódców i wojowników i podając ich imiona⁴⁶.

Największe uznanie autorów kronik budzi sprawność bojowa chłopów, szczególnie ludzi z Dalarna (*dalakarlar*), których autor Diariusza z Vadstena określa jako *feroces et bellicosi*⁴⁷. W ataku na zamek Agnaholm (w 1434 r.) idą mężnie (*manlika*) na mury, wielokrotnie ponawiają szturm, wołając umrzeć niż odstąpić⁴⁸. Ich siła militarna budzi strach: gdy odmówili płacenia podatków Karlowi Knutssonowi i odrzucili jego list z wezwaniem do podporządkowania się, Karl chciał wysłać przeciw nim wojsko, ale część Rady Królestwa sprzeciwiła się temu, obawiając się klęski⁴⁹. Szczególny podziw wzbudziła postawa chłopów w bitwie na Helgeandsholmen (Wyspa św. Ducha, na której znajdował się szpital) pod Sztokholmem, opisywana szeroko przez wszystkich kronikarzy. Trzystu chłopów idących na pomoc uwięzionemu arcybiskupowi Jönsowi Bengtssonowi zostało tam odciętych od swoich głównych sił. Po całym dniu zaciętej obrony, w walce z żołnierzami króla Chrystiana, większość z nich zginęła lub została pojmana; trzydziestu trzech ocalałych broniło się do końca w kościele św. Ducha (Helgeandskyrkan). Ericus Olai pisze, że obiecano im życie, jeśli się poddadzą, ale każdy, który złożył broń, był natychmiast zabijany. Ostatnich ośmiu (w tym ich przywódcę Johana Lindorma) pojmano i stracono później w Sztokholmie.

⁴³ Tamże, s. 23. Miejsca te były od XIII w. objęte mirem królewskim; autor wskazuje więc na bezprawie czynione przez wójtów.

⁴⁴ Tamże, s. 24: *vinir ok frandhir*.

⁴⁵ Tamże, s. 35.

⁴⁶ *Karlskrönikan* wymienia Elefa Djäkn, Joana Folkessona (s. 33), Hermana Bermána (s. 44), Petera Ulfssona (s. 46), Joana Karlssona (s. 81) i innych; wszyscy dowodzili chłopskimi armiami w czasie powstania Engelbrekta, a niektórzy z nich byli chłopami. Hans Martensson (pochodzenia chłopskiego), wymieniony w *Karlskrönikan* (s. 151) był jednym z wodzów w chłopskiej armii Eryka Puke, a Johan Lindorm (którego imię podaje Ericus Olai, s. 190) dowodził oddziałem chłopów, walczących w Sztokholmie w obronie arcybiskupa Jönsa.

⁴⁷ *Vadstenadiariet. Latinsk text med översättning och kommentar*, utg. C. Gejrot, Stockholm 1996, cap. 753.

⁴⁸ *Karlskrönikan...*, s. 47.

⁴⁹ Tamże, s. 157–165. Ostatecznie chłopci zgodzili się na rokowania pod groźbą armii Karla Knutssona.

Złamanie słowa danego chłopom, którzy chcieli się poddać (choć w zgodzie z ówczesną praktyką, iż pospólstwo nie ma honoru, więc dane im słowo nie obowiązuje) kronikarz ocenia surowo, jako hańbę. Dowódca wojsk królewskich Ture Tureson, zwany odtąd „chłopskim rzeźnikiem”, zdaniem Ericusa źle się przyśłużył królowi, bo po tym wydarzeniu chłopci masowo przyłączali się do wojsk biskupa Kettila, który wzniecił bunt, by uwolnić arcybiskupa⁵⁰. Pod dowództwem tegoż biskupa chłopci z Dalarna ponownie odznaczyli się odwagą, pokonując pod Haraker duńskich rycerzy i knechtów (1464 r.). Bitwa ta była ważnym etapem w rozwoju szwedzkiej świadomości narodowej i przedstawiano ją jako wielkie zwycięstwo Szwedów nad Duńczykami⁵¹.

Chłopi wprawdzie czasem „rzucając dzidy i kusze zmykali do lasu”⁵², rozchodzili się do domów, gdy oblężenie trwało zbyt długo, ale na ogół byli nieustępliwi i zawzięci. Nie brali jeńców, kierując się nie tylko żądzą zemsty, ale też zimną kalkulacją zysków i strat. „Nie dam ci pokoju” – powiedział jeden z chłopów do duńskiego żołnierza, gdy oddział Duńczyków został otoczony na K ppplingeholmen w Sztokholmie. „Jeśli wezmę cię do niewoli, wrócisz tu. Jeśli umrzesz, więcej nam nie zaszkodziś”. Kronikarz dodaje, że duński żołnierz wnet poczuł chłopski topór na karku⁵³.

Chłopska armia w powstaniu Engelbrekta miała swoich wodzów i walczyła pod własnymi sztandarami (wspomniany jest np. *Dalabaner*, sztandar Dalarna⁵⁴). Chłopi byli też niezłe uzbrojeni i wyszkoleni. Autor *Karlskr nikan* opisuje chłopów ciągnących z Karlem Knutssonem na Skanię: „Wielu miało broje i konie, byli gotowi na bój jak najlepsi rycerze. Nikt nie wątpił, że nie ustąpią przed duńskimi zbrojnymi. Świetnie strzelali i naciągali kusze z koni nie gorzej niż rycerze. Ich dalekarlijskie strzały były tak ostre, że przeszywały i człowieka i konia”⁵⁵. Kronikarze wielokrotnie wspominają, że chłopci szli do ataku konno, mieli

⁵⁰ Ericus Olai, *Chronica...*, s. 190; Olaus Petri, *Svenska kr nika*, utg. G.E. Klemming, Stockholm 1860, s. 229.

⁵¹ *Vadstenadiariet...*, cap. 755; *Sturekr nikan...*, s. 37.

⁵² *Karlskr nikan...*, s. 133–134, a także s. 138–139, 168.

⁵³ Tamże, s. 307: „d nen ropade stat mic for liif oc sund / bonden swor iac g r thz engen lundh / worder tw fangen tw komber igen / där tw nw thw g r mic aldre meen”.

⁵⁴ *Sturekrönikan...*, s. 60.

⁵⁵ *Karlskrönikan...*, s. 295: „the waro en dels mz harnisk oc h st / erdoge som hofm n bäst / man torfte a thom eyncte twika / for danska hofm n the ey wika / the kunna w l skywta oc spänne til hest / som nogra hofm n aller b st / Thera dalapila waro sa hwaas forsan / the gingo bade ginom h st oc man”.

topory, dzidy, łuki i kusze, oraz zbroje⁵⁶. W XV wieku wielokrotnie i nadaremnie zabraniano chłopom posiadania broni; szczególnie na obszarach pogranicznych (Småland przy granicy z Danią, Dalarna przy granicy norweskiej) różnica między drobnym rycerstwem (*lågfrälse*) i chłopami (*skattebönder*) polegała tylko na tym, że ci drudzy płacili podatki, a i tego odmawiali, jeśli musieli brać udział w wyprawach wojennych. Podatki płacili przecież dlatego, że w zamian mieli otrzymać ochronę wojskową i pokój. Poza tym mieszkali w podobnych domostwach, mieli podobny status majątkowy, broń i służbę. Takich chłopów, trwających przy starym wojowniczym etosie z czasów *bondesamhället*, nazywano *bondefrälse* (chłopskim rycerstwem)⁵⁷. Autor *Karlskrönikan* uznaje w pewnym sensie ten etos, skoro bez komentarza cytuje słowa chłopów z Dalarna do członków Rady Królestwa (w czasie Powstania Engelbrekta): obiecują oni posłuszeństwo Radzie „na swój honor i cześć”⁵⁸. Podobne odwołania do honoru brzmią w słowach chłopów upplandskich, które miały paść na wieść o uwiezieniu arcybiskupa Jönsa przez króla Chrystiana: „To hańba dla nas Szwedów, musimy ruszyć [by uwolnić biskupa], lepiej zginąć, niż żyć w pohańbieniu”⁵⁹.

W *Erikskrönikan* powtarzają się stwierdzenia o władcy, który daje chłopom pokój i sprawiedliwość⁶⁰. Kronikarze XV-wieczni zaświadczają, że nie jest to jedynie konwencja literacka, wywodząca się z definiowanego przez np. zwierciadła książęce średniowiecznego ideału władcy, lecz idea żywa w świadomości szwedzkich chłopów. Według nich główną przyczyną chłopskich buntów w XV stuleciu były niesprawiedliwe rządy – bezprawnie nakładane podatki, samowola wójtów, łamanie przez nich miru itp. Eryk Pomorski obiecał kochać chłopów, zapewnić im bezpieczeństwo i poszanowanie prawa, a tymczasem toczył bezustanne wojny, a lud gnębił podatkami. Gdy chłopci udali się na jego dwór ze skargą na jego wójta, Eryk, wściekły, bił ich i ciągnął za włosy. Nie tak powinien

⁵⁶ Np. gdy Engelbrekt wezwał chłopów z Västergötland do poparcia powstania, przybyli „odziani w zbroje i silnie uzbrojeni” („mz harnisk oc starka wäria”), *Karlskrönikan...*, s. 46.

⁵⁷ Zob. M. Cederholm, *De värjde...*, s. 229–230.

⁵⁸ *Karlskrönikan...*, s. 165: „vidh hedher och ära”.

⁵⁹ *Sturekrönikan...*, s. 27–28: „wy motte man aff huse wth gaa bätre är oss döo än liffua mz skam”.

⁶⁰ Zob. wyżej. O królu jako dawcy pokoju i sprawiedliwości w literaturze szwedzkiej pisała Kristin Drar w *Konungens herravälde sasom rättvisans, fridens och frihetens beskydd. Medeltidens fursteideal i svenskt hög- och senmedeltida källmaterial*, Stockholm 1980.

postępować król ze „swoimi ubogimi”, mówi autor *Karlskrönikan*⁶¹. Ubogi (*arm, fattig*) oznacza tutaj nie ubogiego w dobra materialne, ale poddanego, słabego, potrzebującego opieki władcy. Piszący na początku XVI wieku kronikarz Gustawa Wazy Olaus Petri zauważa, że dla każdego władcy lepiej mieć zadowolonych chłopów niż wiele zamków, o czym przekonał się boleśnie Eryk Pomorski. Brak sprawiedliwości prowadzi do buntu, a szwedzkiego chłopu nie jest łatwo zgnieść i poddać swojej władzy, gdyż kraj obfituje w bagna, puszcze i góry, gdzie trudno go osiągnąć⁶². Autor *Karlskrönikan* cytuje słowa chłopskiego przywódcy, który stwierdził, że chłopci powstali w obronie sprawiedliwości i prawa⁶³. Dlatego też, żądając przywrócenia sprawiedliwości, zabili i wygnali kilkunastu królewskich wójtów, lecz po zdobyciu Sztokholmu podziękowali tamtejszemu wójtowi Hansowi Krummedike za to, że zawsze przestrzegał prawa⁶⁴.

Szczególnie dotkliwie chłopci odczuwali ucisk podatkowy: ściąganie nowych, nadzwyczajnych, lub wyjątkowo wysokich podatków. *Vadstenadiariet* podaje, że w 1460 roku król Chrystian nałożył podatek w wysokości jednej marki szwedzkiej od każdego dymu, *contra leges patriae*, a pieniądze wysłał do Danii⁶⁵. W roku następnym opodatkował szwedzkich chłopów ponownie: tym razem był to podatek pogłówny, wymagany nie tylko od chłopów-posiadaczy ziemskich, ale także od dzierżawców. Pieniądze te – „jak się mówi”, pisze kronikarz – Chrystian przeznaczył na wykup ziemi w Holsztynie, co było jednoznaczne z wyzwaniem królestwa szwedzkiego na cele niemające z jego interesem nic wspólnego⁶⁶. W roku 1463 Chrystian nałożył na chłopów podatek okrętowy (*skeppsvist*) w wysokości 12 öre od chłopu-posiadacza ziemskiego i 6 öre od dzierżawców⁶⁷. Według *Sturekrönikan* chłopci rzekli wtedy, że „zanim to się stanie, raczej umrą i wolą umrzeć niżli żyć”, ale tym razem już nie zapłacą „bezprawnego podatku” (*oolaghlighen skat*)⁶⁸.

⁶¹ *Karlskrönikan...*, s. 23–25.

⁶² Olaus Petri, *Svenska...*, s. 176. O kronice pisał np. G.T. Westin, *Olaus Petri, Peder Svart och Gustav Vasa. Religion, politik och historieskrivning i början av 1500-talet*, Stockholm 2002.

⁶³ *Karlskrönikan...*, s. 31.

⁶⁴ Tamże, s. 37.

⁶⁵ *Vadstenadiariet...*, cap. 712.

⁶⁶ Tamże, cap. 719

⁶⁷ Tamże, cap. 720.

⁶⁸ *Sturekrönikan...*, s. 26: „och alla sworo aff rätta nödh / thz the wylle förre bliffua dödh / och wille häller döe än liffua / än the sculo annan tiidh oolaghlighen skat wtgiffua”. Sprawa ta

Drugi element, obok sprawiedliwości, ważny w ideale średniowiecznego władcy, to zachowanie i obrona pokoju. Także tego obowiązku wobec ludu unijni królowie nie spełniali. Chłopi w kronikach to najpierw ciemieżony lud, potem zmuszeni do walki (łamaniem prawa) zaciekli i okrutni wojownicy. Wojna nie jest jednak ich żywiołem. Opuszczają armię, by wrócić do swoich gospodarstw, pragną sprawiedliwej władzy i pokoju. Jeden z kronikarzy przytacza charakterystyczną opowieść: gdy konflikt między arcybiskupem Jönsem a królem Karlem Knutssonem przeciągał się, chłopi, zmęczeni wojną, usiłowali mediuować między zwaśnionymi stronami i doprowadzić do pokoju⁶⁹.

Z napomknien i sugestii kronikarzy można też wywnioskować, że prawo stanowiło ważny element w życiu wiejskiej wspólnoty. Ważne decyzje chłopi podejmowali na wiecach, wybierali przywódców, odbywali narady i wysyłali posłów. Po fiasku interwencji ich posłów u Eryka Pomorskiego chłopi z Dalarna zebrali się na wiecu, gdzie wybrali przywódcę i – po rozmowach z przedstawicielami Rady Królewskiej – oznajmili, że odmawiają dalszego płacenia podatków, dopóki wójt Jösse Eriksson nie zostanie ukarany. Powstanie wzniesli dopiero wtedy, gdy uznali, że sami muszą wymierzyć mu sprawiedliwość, bo trudno jej oczekiwać od króla czy Rady⁷⁰. Starali się działać zgodnie z prawem i obyczajem, nadając swoim akcjom, także zbrojnym, znamię legalności. Już w trakcie powstania porwali wprawdzie Jösse Erikssona z klasztoru w Vadstena, gdzie się schronił (łamiąc prawa klasztoru i prawo azylu), ale nie zabili go od razu. Zawieźli go, związanego jak świnie i bez kropli miodu czy wina – biada kronikarz – na wiec w Motala, gdzie stanął przez sądem, który skazał go na śmierć. Wyrok wykonano okrutnie, mówi autor *Karlskrönikan*, ścinając wójta toporem, bo żaden chłop nie posiadał miecza⁷¹.

Chłopskie rebelie miały mieć jeszcze jedną przyczynę: niechęć do obcych, wyzwolenie królestwa z ucisku, jakim były rządy duńskich królów unijnych i ich urzędników. Według autora *Karlskrönikan* chłopi walczyli nie tylko

stała się przyczyną konfliktu arcybiskupa Jönsa z Chrystianem I. O podatkach w XV-wiecznej Szwecji zob. T. Lindkvist, *Medeltida bönder och skatter*, „Historisk tidskrift”, 102, 1982, s. 31–55; M. Cederholm, *De värjde...*, s. 61–88. O stosunku do podatków w średniowieczu zob. np. E.A.R. Brown, *Taxation and Morality in the XIIIth and XIVth Centuries*, „French Historical Studies”, 7, 1973, s. 1–28.

⁶⁹ Olaus Petri, *Svenska...*, s. 231.

⁷⁰ *Karlskrönikan...*, s. 28–29.

⁷¹ Tamże, s. 154.

o sprawiedliwość dla siebie, ale o pomyślność całego królestwa Szwecji. Engelbrekt miał oznajmić Radzie w imieniu chłopów: „Chcemy pomóc królestwu w tej biedzie, albo wszyscy padniemy w bitwie; chcemy się cieszyć prawem królestwa, albo zginąć”⁷². W trakcie oblężenia duńskiego garnizonu w Sztokholmie przez biskupa Kettila i stronników arcybiskupa, chłopci mieli zwrócić się do Rady z żądaniem obalenia Chrystiana, motywując to tym, iż Chrystian nie jest prawowitym królem, bo w czasie jego elekcji nie zapytano ludu o zgodę. Poza tym Szwecja zawsze była królestwem, więc powinien nią rządzić król, nie regenci czy pałaci. Należy więc przywołać z wygnania Karla Knutssona⁷³. Niezależnie od wiarygodności tej informacji, której celem wydaje się przekonanie odbiorcy, że Karl Knutsson był prawowitym, wspieranym przez lud władcą, na uwagę zasługuje przekonanie kronikarza, że chłopci działali na rzecz poszanowania praw królestwa, stanowiąc jeden z elementów szwedzkiej wspólnoty politycznej.

W *Karlskrönikan* i *Sturekrönikan* coraz częściej mówi się o chłopach jako Szwedach (*svenske*): Chłopi pod dowództwem Eryka Puke oblegający Sztokholm określani są jako Szwedzi, w kontraście do duńskiej załogi zamku sztokholmskiego. Po uwięzieniu arcybiskupa Jönsa przez Chrystiana autor *Sturekrönikan* mówi, iż ta wieść dotarła do chłopów i uznana została za wielką hańbę dla Szwedów; nie podobało się to chłopom, którzy zaczęli mówić między sobą: „Jakaż hańba nas Szwedów dotyka, dałby Bóg, by to nigdy więcej się nie zdarzyło”⁷⁴. Chłopi są więc jednoznacznie w tekście utożsamiani ze Szwedami. Kronikarz przedstawia też konsekwentnie walkę chłopskiej armii biskupa Kettila z wojskiem Chrystiana jako wojnę szwedzko-duńską⁷⁵. Wspomniano już powyżej o znaczeniu bitwy pod Haraker w szwedzkiej świadomości historycznej, choć bez wątplenia przyćmiło ją wspaniałe, ostateczne zwycięstwo regenta Stena Sture nad Chrystianem I pod Brunkeberg w 1471 roku. Kroniki ukazują chłopów jako warstwę świadomą

⁷² Tamże, s. 31: „wi wiliom hielpa riket aff nödh / eller alla bliffua slagna dödh / och wiliom niwta rikesens räth / eller och dräpas allas slät”.

⁷³ Olaus Petri, *Svenska...*, s. 232.

⁷⁴ *Sturekrönikan...*, s. 27: „Thetta ryktet kom för almoghen fram / och war swänskom mannom tiil stora skam / saa illa monde thz almoghenom beehagha / och hwar bögyenner siik för annan klagha / twy hwat skam oss swänskom skeer / gud giffui thz aldrigh skedde meer”.

⁷⁵ Tamże, s. 32–34, 55.

narodowo, patriotyczną i antyduńską, w przeciwieństwie do kosmopolitycznej, szwedzko-duńskiej arystokracji⁷⁶.

Źródła XIV-wieczne nie dostrzegają chłopów, sto lat później sytuacja się zmienia. Chłopi pojawiają się w kronikach jako warstwa społeczna aktywna i świadoma, politycznie i narodowo, z własnym etosem, poczuciem honoru, przywiązaniem do prawa i tradycji. Źródła XV-wieczne świadczą też o istnieniu pewnej, często niedostrzeganej, wymianie idei między ludem a elitami, o braku poważniejszej bariery kulturowej. Ani chłopi nie byli tak pasywni jak myślano, ani elity tak przekonane o swojej wyższości. Nie zmienia to faktu, że chłopi wdzierają się na karty kronik jakby wbrew woli ich autorów, którzy woleliby opiewać czyny rycerzy, bo przecież o chłopskich nie śpiewa się pieśni.

Bibliografia

Źródła

- Birgitta, *Revelaciones Book I, with Magister Mathias Prologue*, ed. C.-G. Undhagen, Uppsala 1978.
- Birgitta, *Revelaciones, Book II*, ed. C.-G. Undhagen, B. Bergh, Uppsala 2001.
- Birgitta, *Revelaciones, Book IV*, ed. H. Aili, Uppsala 2002.
- Birgitta, *Reuelaciones Extravagantes*, utg. L. Hollman, Uppsala 1956.
- Edda poetycka*, tłum. i oprac. A. Załuska-Strömberg, Wrocław 1986.
- Erikskrönikan enligt Cod. Holm. D2*, utg. R. Pipping, Stockholm 1963.
- Ericus Olai, *Chronica regni Gothorum*, w: *Scriptores rerum suecicarum medii aevi*, tomi II, ed. E.M. Fant, E.G. Geijer, s. 1–166.
- Fem Moseböcker på fornsvenska enligt Cod. Holm. A1*, ed. O. Thornell, Uppsala 1959.
- Förbindelsedikten*, w: *Svenska medeltidens Rim-Krönikor, Forsta delen*, utg. G.E. Klemming, Stockholm 1865.
- Olaus Petri, *Svenska krönika*, utg. G.E. Klemming, Stockholm 1860.
- Karlskrönikan*, w: *Svenska medeltidens Rim-Krönikor, Andra delen*, utg. G.E. Klemming, Stockholm 1866.
- Konungastyrelsen (En nyttigh bok om konunga styrilse ok höfdinga)*, ed. L. Moberg, Uppsala 1984.
- Snorri Sturluson, *Heimskringla. Noregs konunga sögur*, utg. F. Jonsson, Kobenhavn 1911.

⁷⁶ E. Lönnroth, *Sverige...*, s. 185–199, 327–333; O. Ferm, *State-formative tendencies, political struggle, and the rise of nationalism in late medieval Sweden*, Stockholm 2002, s. 4–21; A.D. Smith, *National identities: modern and medieval?*, w: *Concepts of national identity in the Middle Ages*, ed. S. Forde, L. Johnson, V. Murray, Leeds 1995, s. 375–399.

Sturekrönikan, w: *Svenska medeltidens Rim-Krönikor, Tredje delen*, utg. G.E. Klemming, Stockholm 1867–1868.

Vadstenadiariet. Latinsk text med översättning och kommentar, utg. C. Gejrot, Stockholm 1996.

Opracowania

Andersson I., *Källstudier till Sveriges historia 1230–1436: Inhemska berättande källor jämte Libellus Magnipolensis*, Lund 1928.

Andrae C.G., *Kyrka och frälse i Sverige under äldre medeltid*, Uppsala 1960.

Bagge S., *Aims and Means in the Inter-Nordic Conflicts 1302–1319*, „Scandinavian Journal of History”, 32, 2007, s. 5–37.

Bagge S., *Society and Politics in Snorri Sturluson's Heimskringla*, Berkeley–Los Angeles–Oxford 1991.

Beckman B., *Matts Kettilmundsson och hans tid*, Stockholm 1953.

Bengtsson H., *Den höviska kulturen i Norden. En konsthistorisk undersökning*, Stockholm 1999.

Bergqvist K., *Den medeltida riddaren som intertextuellt fenomen. Om hjältekonstruktioner i Eufemiavisorna och Erikskrönikan*, w: *Hjälter och hjältinnor*, red. T. Andersson, 2012, s. 41–73.

Bidrag till Skandinaviens historia ur utländska arkiver, Tredje delen: Sverige under Karl Knutsson och Kristiern af Oldenburg 1448–1470, utg. C.G. Styffe, Stockholm 1870.

Bosl K., *Potens und Pauper. Begriffsgeschichtliche Studie zur gesellschaftlichen Differenzierung im frühen Mittelalter und zum „Pauperismus“ des Hochmittelalters*, w: *Alteuropa und die moderne Gesellschaft, Festschrift für O. Brunner*, Göttingen 1963, s. 60–87.

Brown E.A.R., *Taxation and Morality in the XIIIth and XIVth Centuries*, „French Historical Studies”, 7, 1973, s. 1–28.

Carlsson G., *Engelbrekt som Helgon*, „Kyrkohistorisk årsskrift”, 21, 1921, s. 236–243.

Cederholm M., *De värjde sin rätt: senmedeltida bondemotstånd i Skåne och Småland*, Lund 2007.

Cherubini G., *Chłop i życie na wsi*, w: *Człowiek średniowiecza*, red. J. Le Goff, tłum. M. Radożyńska-Paoletti, Warszawa 1996, s. 145–175.

Christensen A.G., *Kalmarunionen og nordisk politik 1319–1439*, Copenhagen 1980.

Drar K., *Konungens herravälde såsom rättvisans, fridens och frihetens beskydd. Medeltidens fursteideal i svenskt hög- och senmedeltida källmaterial*, Stockholm 1980.

Duby G., *The Three Orders. Feudal Society Imagined*, Chicago 1982.

Eckholst C., *A Punishment of Each Criminal. Gender and Crime in Swedish Medieval Law*, Leiden–Boston 2014.

Ferm O., *State-formative tendencies, political struggle, and the rise of nationalism in late medieval Sweden*, Stockholm 2002.

- Ferm O., *När och för vem skrev Ericus Olai sin Chronica regni Gothorum?*, „Lychnos. Årsbok för idé- och lärdoms historia” 1993, s. 151–167.
- Ferrari F., *Literature as a Performative Act. Erikskrönikan and the Making of a Nation*, w: *Lärdomber och skämptan. Medieval Swedish Literature Reconsidered*, ed. M. Bampi, F. Ferrari, Uppsala 2008, s. 55–80.
- Freedman P.H., *Images of the Medieval Peasant*, Stanford 1999.
- Fritz B., *Hus, land och län. Förvaltningen i Sverige 1250–1434*, Stockholm 1972.
- Gillingstam H., *Jöns Bengtsson*, w: *Svenskt Biografiskt Lexikon*, Vol. XXVIII (1992–1994), s. 496.
- Gillingstam H., *Ätterna Oxenstierna och Vasa under medeltiden: släkthistoriska studier*, Stockholm 1952.
- Guriewicz A., *Problemy średniowiecznej kultury ludowej*, Warszawa 1987.
- Härdelin A., *Birgittas samhällsvision och klosteridé*, w: tegoż, *Kult, konst och kontemplation. Studier i medeltida svenskt kyrkoliv*, Eslov 1998, s. 79–94.
- Harrison D., *Jarlens sekel*, Stockholm 2002.
- Harrison D., *Karl Knutsson: en biografi*, Lund 2002.
- Harrison D., *Uppror och allianser. Politiskt våld i 1400-talets svenska bondesamhälle*, Lund 1997.
- Irsigler F., *Divites et pauperes in der Vita Meinverci*, „Vierteljahrschrift für Sozial und Wirtschaftsgeschichte”, 57, 1970, s. 449–499.
- Iwańczak W., *Ludzie modlitwy, miecza i pracy. Trójpodział społeczeństwa w średniowiecznej myśli czeskiej*, Kielce 1995.
- Kettel Karlsson Vasa, *Nordisk Familjebok*, Stockholm 1926.
- Klockars B., *Birgitta och hennes värld*, Stockholm 1971.
- Larsson L.-O., *Engelbrekt Engelbrektsson och 1430-talets svenska uppror*, Stockholm 1984.
- Larsson L.-O., *Kalmarunionens tid*, Stockholm 1997.
- Lindkvist T., *Landborna i Norden*, Uppsala 1979.
- Lindkvist T., *Medeltida bönder och skatter*, „Historisk tidskrift”, 102, 1982, s. 31–55.
- Lindkvist T., *The Peasantry and Peasant Communities*, w: *Campaigns Medievales. L’homme et son espace*, ed. E. Mornet, Paris, s. 387–398.
- Line Ph., *Kingship and State Formation in Sweden 1130–1290*, Leiden–Boston 2007.
- Lönnroth E., *Ericus Olai som politiker*, w: tegoż, *Från svensk medeltid*, Stockholm 1961, s. 127–142.
- Lönnroth E., *Sverige och Kalmarunionen 1397–1457*, Göteborg 1934.
- Neuman E., *Karlskrönikans proveniens och sanningsvärde*, „Sammlaren”, 8, 1927, s. 103–182.
- Nordberg M., *I kung Magnus tid*, Stockholm 1995.

- Nordquist M., „*What You Hear is the Truth*”. *Authorisation Strategies in Late-Medieval Swedish Rhymed Chronicles*, w: *Authority and Gender in Medieval and Renaissance Chronicles*, ed. J. Dresvina, N. Sparks, Newcastle 2012, s. 291–317.
- Oexle O.G., *Die funktionale Dreiteilung als Deutungsschema der sozialen Wirklichkeit in der ständischen Gesellschaft des Mittelalters*, w: *Ständische Gesellschaft und soziale Mobilität*, hrsg. v. W. Schulze, München 1988, s. 19–51.
- Oexle O.G., *Tria genera hominum. Zur Geschichte eines Deutungsschemas der sozialen Wirklichkeit in Antike und Mittelalter*, w: *Institutionen, Kultur und Gesellschaft im Mittelalter*, hrsg v. L. Fenske, W. Rösener, Th. Zotz, Sigmaringen 1984, s. 483–500.
- Olesen J.E., *Unionskrige og Stændersamfund: bidrag til Nordens historie i Kristian I's regeringstid 1450–1481*, Aarhus 1983.
- Reinholdsson P., *Uppror eller resningar? Samhällsorganisation och konflikt i senmedeltidens Sverige*, Uppsala 1998.
- Riis T., *Skandinavien im Mittelalter. Zwei Königsreiche und eine halbe Republik*, w: *Europa im späten Mittelalter*, Issue 40, hrsg. v. R. Ch. Schwinger, Ch. Hesse, s. 125–144.
- Rösener W., *Bauer und Ritter. Aspekte ihrer Lebensform, Standesbildung und sozialen Differenzierung im 12. und 13. Jahrhundert*, w: *Institutionen, Kultur und Gesellschaft im Mittelalter*, hrsg v. L. Fenske, W. Rösener, Th. Zotz, Sigmaringen 1984, s. 665–692.
- Schück H., *Rikets råd och män. Herredag och råd i Sverige 1280–1480*, Stockholm 2005.
- Sjöholm E., *Sveriges medeltidslagar*, Lund 1988.
- Smith A.D., *National identities: modern and medieval?*, w: *Concepts of national identity in the Middle Ages*, ed. S. Forde, L. Johnson, V. Murray, Leeds 1995, s. 375–399.
- Strandberg H., *Alsnöstadgans relation till rusttjänsten*, „Historisk tidskrift”, 63, 1943, s. 54–64.
- Tjällén B., *Church and nation: The discourse on authority in Ericus Olai's Chronica regni Gothorum (c. 1471)*, Stockholm 2007.
- Waško A., *Arystokraci ducha. Obraz społeczeństwa średniowiecznego w Revelationes św. Brygidy szwedzkiej*, Kraków 2009.
- Westin G.T., *Olaus Petri, Peder Svart och Gustav Vasa. Religion, politik och historieskrivning i början av 1500-talet*, Stockholm 2002.

STRESZCZENIE

Wizerunek chłopca w literaturze średniowiecznej był zdecydowanie krytyczny i dość stereotypowy: chłop to potomek Chama, o zwierzęcej naturze, prymitywny i leniwy. Teoria trójpodziału funkcyjnego nieco złagodziła ten obraz, ukazując chłopów jako część

społeczeństwa niezbędną dla jego prawidłowego funkcjonowania. Sytuacja chłopów szwedzkich różniła się jednak znacząco od pozycji chłopstwa w Europie „kontynentalnej” – posiadali ziemię i prawa polityczne. Czy jednak lepsza niż w innych krajach europejskich sytuacja chłopów w Szwecji miała wpływ na ich wizerunek w szwedzkich źródłach narracyjnych XIV i XV wieku? Analiza tekstów XIV-wiecznych wskazuje, że tworzenie się społeczeństwa stanowego w Szwecji i bliższy kontakt z europejską kulturą sprawił, iż chłopci utracili społeczny prestiż, którym cieszyli się jeszcze w XIII wieku i ich obraz nie odbiega od europejskiego wzorca. Natomiast w źródłach XV-wiecznych chłopci ukazani są jako warstwa społeczna o dużym znaczeniu politycznym i militarnym, z własnym etosem, świadomością narodową, jako część narodu politycznego. Źródła nie opisują ich jednoznacznie pozytywnie, ale świadczą o przełamaniu wcześniejszego raczej negatywnego przekazu, odzwierciedlając dużą rolę chłopów w walkach Szwedów z królami unii kalmarskiej.

‘THERE ARE NO SONGS ON PEASANT WARS’. THE IMAGE OF THE PEASANT IN THE SWEDISH NARRATIVE SOURCES OF THE 14TH AND 15TH CENTURIES

ABSTRACT

The image of the peasant in the Medieval literature was decisively critical and rather stereotypical: the peasant was Ham’s descendant (Ham was one of the Noah’s sons), and he was animal, primitive and lazy in his character. The theory of the functional division into three social groups (estates) mitigated that image a bit presenting peasants as part of the society that was necessary for the whole to function properly. The situation of the Swedish peasants was actually different from the position of peasants in ‘continental’ Europe: they possessed land and political rights. But did a better situation of Swedish peasants influence their image in the Swedish narrative sources of the 14th and 15th centuries? The analysis of the 14th-century texts proves that the creation of a society based on estates in Sweden and a closer contact with the European culture were the reasons why Swedish peasants lost their social prestige, which they had enjoyed in the 13th century, and, as a consequence, their image in the Swedish 14th century literature does not differ much from European model. On the other hand, in the 15th-century sources Swedish peasants are presented as a social group that played a significant political and military role, with their own ethos, national consciousness, and as part of the body politic. The sources do not describe them explicitly in a positive way, but they bear testimony that the previous – rather negative – image was changed, and they show a significant role of Swedish peasants in the fights with the kings of the Kalmar Union.